

ENERGIYA TEJASHDA ISHONCHLILIK KRITERIYALARI

M.A.Mamadaliyev

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sintez qilishning vazifasi—ob’ektni qanday tasvirlashni: tizim yoki aniq muhandislik situatsiyalari uchun element kabi to‘g’ri aniqlashni o‘rganib olish. «Element» va «tizim» tushunchalarining nisbiyligiga tayanib ishonchlilikni hisoblashning bosqichma- bosqich metodlar qo‘llaniladi, bu shundan iboratki, har bir navbatdagi bosqichda tizimning hisobiy elementlarining o‘zlarini keyinchalik ishonchlilikning ko‘rsatkichlarini aniqlashtirish bilan tizim sifatida tasvirlanadi. Alovida elementlar ishonchliliklarining ko‘rsatkichlarini aniqlashtirish maqsadida, qoidaga ko‘ra ham stenddagi sinashlarda, ham ekspluatatsiyada qayd qilinadigan, mos statistik axborot zarur. Bunday axborotni yig‘ish va qayta ishslash masalalari bilan bosh tashkilotlar va tayyorlash-korxonalarida, iste’molchi-korxonalarida, energotizimning tarmoqlarida shug‘ullanadilar.

Kalit so’zlari: ob’ekt, chastota, differensial, funksiya, integral, element, yuklamalar, elektroenergetika, eksponensial, qayta.

В данной статье цель Синтеза — научиться описывать сущность: систему или элемент для конкретных инженерных ситуаций. На основе относительности понятий «элемент» и «система» используются поэтапные методы расчета надежности, заключающиеся в том, что на каждом последующем шаге сами расчетные элементы системы описываются как система с уточнением показателей надежности. Для уточнения показателей надежности отдельных элементов, как правило, необходима соответствующая статистическая информация, которая фиксируется как при испытаниях на стенде, так и в эксплуатации. Вопросами сбора и обработки такой информации занимаются основные организации и учебные предприятия, предприятия-потребители, отрасли энергосистемы.

Ключевые слова: объект, частота, дифференциал, функция, интеграл, элемент, нагрузки, электроэнергия, показательная.

In this article, the goal of Synthesis is to learn to describe an entity: a system or element for specific engineering situations. Based on the relativity of the concepts “element” and “system”, step-by-step methods for calculating reliability are used, which consist in the fact that at each subsequent step the calculated elements of the system themselves are described as a system with clarification of reliability indicators. To clarify the reliability indicators of individual elements, as a rule, appropriate statistical information is required, which is recorded both during bench tests and in operation. The main organizations and educational enterprises, consumer enterprises, and energy system sectors are involved in the collection and processing of such information.

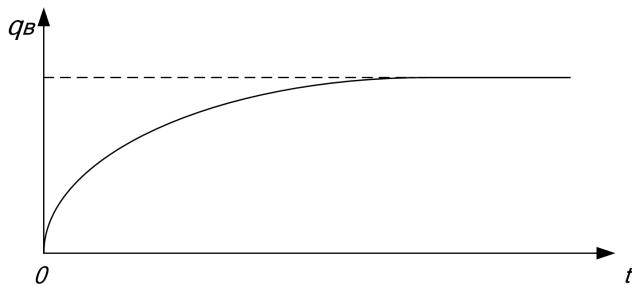
Key words: object, frequency, differential, function, integral, element, load, electricity, exponential.

Kirish. Hozirgi vaqtida ishonchlilikni hisoblashning, tizim ishonchlilik ma’nosida mustaqil elementlardan tuziladi degan taxminda kelib chiqadigan, elementli metodlari keng tarqalgan. Bunda elementning ishlamay qolishi deb uning parametrлари (elektrik, mexanik, issiqlik va h.k.) ning ular o‘z funksiyalarini bajarmay qo‘yadigan chegaralardan chiqishi tushuniladi. Taxmin qilinadiki, element qolgan sxemadan kommutasion qurilmalar bilan uzib qo‘yiladi. Bunda kommutasion qurilmalarning o‘zlarini mustaqil elementlar sifatida qaraladi. Ya’ni, bunaqa metodlar bilan hisoblashlarda elementlar rejimlarining parametrлари orasidagi funksional bog‘liqliklar son jihatdan tahlil qilinmaydi, ularning kamchiligi ham shunda. Bunday metodlarning afzalliklari yavlyaetsya hisoblashlarning oddiyligi va zamonaviy elektr uskunalar

va tizimlar uchun ishonchlilikning sonli baholarni olish imkoniyatidan iborat.

Ob'ektning qayta tiklanish vaqt $q_B(t)$ - bu berilgan t vaqt davomida ob'ekt qayta tiklangan bo'lishining ehtimolligi yoki ob'ektning qayta tiklanish vaqt oldindan belgilangan qandaydir t vaqtdan kam bo'lish ehtimolligi, ya'ni bu qayta tiklanish vaqt tasodifiy kattaligining integral taqsimlanish funksiyasi:

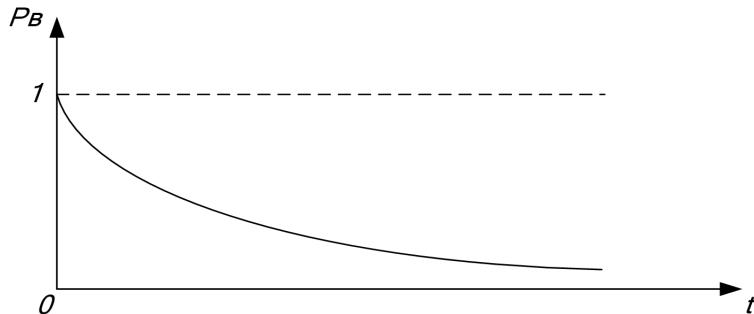
$$q_B(t) = p(T_B < t).$$

1-rasm. Ob'ektning vaqt bo'yicha tiklanish vaqt ehtimolligining o'zgarishi.

Ob'ektning qayta tiklanishining ehtimolligi $p_B(t)$ - berilgan t vaqt davomida ob'ekt qayta tiklanmasligining ehtimolligi :

$$p_B(t) = p(T_B - t).$$

2-rasm. Qayta tiklanmaslik ehtimolligining vaqtga bog'liqligi.

Qayta tiklanish chastotasi $a_B(t)$ - bu qayta tiklanish vaqtining differensial qonuni yoki vaqt birligida qayta tiklangan ob'ektlar sonining avval boshdagi qayta tiklangan ob'ektlarning soniga nisbati:

$$a_B(t) = \frac{dq_B(t)}{dt} = -\frac{dp_B(t)}{dt}.$$

Qayta tiklanish intensivligi $\mu_B(t)$ - ob'ektning qayta tiklanish ehtimolligining o'zgarish tezligi – qayta tiklanish jarayonining tavsifi uchun kiritiladi :

$$\mu_B(t) = -\frac{dp_B(t)}{p_B(t)dt} = \frac{p_B'(t)}{p_B(t)}.$$

Bu yerdan
$$p_B(t) = e^{-\int_0^t \mu_B(s)ds}.$$

Qayta tiklanish vaqt t_B - barcha elementlar avariyaviy ta'mirlanishlari yig'indi vaqtining,

qaralayotgan ishdan chiqqan elementlar soniga nisbati $t_B = \frac{\sum_{i=1}^n t_{B_i}}{n}.$

Qayta tiklanish ham ishlamay qolishlarsiz ishlash kabi quyidagi sonli tavsiflar bilan tavsiflanadi:
qayta tiklanishning o'rtacha vaqt

$$\bar{t}_B = \frac{1}{n} \int_0^n p_B(t)dt;$$

dispersiya

$$D(t) = \frac{1}{n} \int_0^n t^2 a_B(t)dt - \bar{t}_B^2;$$

berilgan ehtimolikli hisobiy qayta tiklanish vaqt

$$T_{B.P.} = \bar{t}_B + \beta_\alpha \sigma_{t_B}.$$

Eng ko'p tarqalgan ko'rsatkichli qonun uchun:

$$a_B(t) = \mu_B e^{-\mu_B(t)}; \bar{t}_B = \frac{1}{\mu_B}; \sigma_{t_B} = \bar{t}_B; \bar{T}_{B.P.} = -\ln(1-\alpha)\bar{t}_B.$$

Ishlamay qolishsizlik va qayta tiklanuvchanliklarning ehtimolliy tavsiflari odatda o'zaro bog'liqmas, bitta element ishlamay qolishlarsiz ishlashning yuqori ko'rsatkichlariga ega bo'lishi, ammo uzoq vaqt qayta tiklanishi (kuch transformatori) yoki boshqa bir element yengil qayta tiklanishi, ammo ishlamay qolishlarsiz ishlashning past ko'rsatkichlariga ega bo'lishi (havo elektr uzatish yo'llari- EUY) mumkinligi tufayli.

Metodlar. Ko'pincha murakkab sxemalarda bitta tayanchdagi ikki zanjirli elektr uzatish yo'llari (EUY) yoki bitta transheyada yotqizilgan ikki zanjirli kabel yo'llari bitta element bilan tasvirlanadi, garchi ikki zanjirli EUY ning ishlamay qolishlari bir, ikki zanjirlarning ishlamay qolishlarini, ishlamay qolishlarining bir zanjirdan boshqasiga o'tishini hisobga olsa-da.

Bunday yondoshuv murakkab sxemalarning ishonchliligining ko'rsatkichlarini tahlil qilish masalasini ancha osonlashtiradi. Ammo qandaydir ob'ektning yoki tarmoq qismining elektr ta'minoti ishonchliliginib bu kabi tasvirlash asossiz. U holda ikki zanjirli EUY-tizim, zanjirlar esa uning elementlari.

Sintez qilishning vazifasi—ob'ektni qanday tasvirlashni: tizim yoki aniq muhandislik situatsiyalari uchun element kabi to'g'ri aniqlashni o'rganib olish.

«Element» va «tizim» tushunchalarining nisbiyligiga tayanib ishonchlilikni hisoblashning bosqichma-bosqich metodlar qo'llaniladi, bu shundan iboratki, har bir navbatdagi bosqichda tizimning hisobiy elementlarining o'zları keyinchalik ishonchlilikning ko'rsatkichlarini aniqlashtirish bilan tizim sifatida tasvirlanadi. Alovida elementlar ishonchliliklarining ko'rsatkichlarini aniqlashtirish maqsadida, qoidaga ko'ra ham stenddagi sinashlarda, ham ekspluatatsiyada qayd qilinadigan, mos statistik axborot zarur. Bunday axborotni yig'ish va qayta ishslash masalalari bilan bosh tashkilotlar va tayyorlash-korxonalarida, iste'molchi-korxonalarida, energetizimning tarmoqlarida shug'ullanadilar. Ishonchlilik to'g'risidagi barcha axborot quyidagi hujjatlarga tushiriladi:

1) ishslash vaqtlanishlarni va ishlamay qolishlarni hisobga olish jurnali, bunga kiradi:

- pasport ma'lumotlari;
- ish rejimlari va ekspluatatsiya sharoitlari to'g'risida ma'lumotlar;
- ob'ektning yoqilish va o'chirilish sanasi va vaqt;
- shikastlangan tugun yoki detalning nomi;
- ekspluatatsiya boshidan ishslash vaqtini to'g'risida ma'lumotlar;
- ishlamay qolishning xarakteri, tashqi paydo bo'lishi va taxminiy sababi;
- shikastlanish joyini yoki ishlamay qolishning sababini qidirish davomiyligi;
- ishga yaroqlilikni qayta tiklash usuli.

2) texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlashni hisobga olish jurnali, quyidagilardan iborat:

- buyumning pasportma'lumotlari;
- ekspluatatsiya qiluvchi va ta'mirlovchi korxona nomi;
- almashtirilgan yoki qayta tiklangan tugun (detal) ning nomi;
- texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlashni sanasi, davomiyligi va ko'rinishi;
- qayta tiklash usuli;
- almashtirilgan detallarni hisobga olib texnik xizmat ko'rsatishning davomiyligi, mehnat sig'diruvchanligi va narxi.

Normal ekspluatatsiyada kuzatish –ishonchlilik to'g'risidagi eksperimental ma'lumotlar olishning eng ko'p yo'l qo'yilgan manbaidir. Uning kamchiligi axborotning kechikishi, sub'ektiv faktorlarning axborot hajmi va mazmuniga ta'siri. Ishlamay qolishlar to'g'risida ma'lumotlar joylarda tezkor va ta'mirlovchi xodimlar tomonidan standartlar va idoraviy yo'riqnomalarda ko'zda tutilgan hujjatlarda rasmiylashtiriladi, tadqiqot va muhandislik markazlarida yig'iladi va EHM da qayta ishlanadi.

Natijalar. Elektroenergetik tizim (EET) va elektr ta'minoti tizimlari (ETT) elementlarini ko'p obrazli ishlamay qolishlari matematik modellari turlicha bo'lgan to'satdan va sekin–asta ishlamay qolishlarda aks etadi. Ishlamay qolish sodir bo'lishi jarayonining matematik yozuvi ishlamay qolishning modeli deb ataladi. Qoidaga ko'ra, EET va ETT istalgan jihozlari ishlamay qolishlari intensivligida 3 ta xarakterli vaqt davrlari: pasayish, o'zgarmas

qiymatlar, o'sish ni ajratish mumkin .

Element yoki jihozning to'satdan ishlamay qolishlari modelini shakllantirish Ko'pchilik elementlarda ishlamay qolishlar intensivligi amalda o'zgarmaydigan-me'yoriy ekspluatatsiya davri uzoq muddatli bo'ladi . Bu holda jihoz uning elementlari sezilarli eskirib boshlamasdan oldinroq ta'mirlashga chiqariladi. Bu holda $\lambda(t) = \lambda = \text{const}$.

Qaralayotgan $(0; t)$ vaqt davrini $\Delta t_i, i=1, 2, 3, \dots, n$, intervallarga bo'lamiz va α_i ning i -intervalida maksimal mustahkamlik oshishi ehtimolligini belgilaymiz. Ayonki, birinchi shunaqa oshishda jihozning ishlamay qolishi sodir bo'ladi. Elementning maksimal mustahkamligi o'zgarmas, tasodifiy qirraviy ta'sirlar bog'liqmas bo'lganligi tufayli, har bir vaqt intervalida qirraviy yuklamalar paydo bo'lishining tasodifiy voqealari ham bog'liqmas. Har bir vaqt intervalida qirraviy yuklamalar paydo bo'lishi voqealari - A_i , paydo bo'lmasligi - B_i - qaramaqarshi voqealari. U holda bog'liqmas voqealar uchun ko'paytirish teoremasi bo'yicha maksimal mustahkamlik oshishining hech bo'lmasganda bitta paydo bo'lish ehtimolligi quyidagiga teng:

$$p_{A_K} = p(B_1)p(B_2)\cdots p(B_{k-1})p(A_k) = \alpha_k \prod_{i=1}^{k-1} (1 - \alpha_i).$$

Konkret jihozlarni ekspluatatsiya qilish sharoiti o'zgarmas bo'lganligi uchun, $\alpha_i = \alpha_j = \alpha_k = \alpha$, u holda, ishlamay qolishsiz ishlash vaqtining $(k-1)$ -intervallarga tengligining ehtimolligi :

$$p(T = k-1) = (1 - \alpha)^{k-1} \alpha,$$

Bu yerda α -ishlamay qolishga olib keladigan maksimal mustahkamlik oshishi ehtimolligi.

Ishlamay qolishlar paydo bo'lishining barcha ehtimolliklarini qo'shish yo'li bilan ishlamay qolishsiz ishlash vaqt tarqalishining vaqt intervallariga o'tib, birinchi intervaldan va Muavr-Laplasning lokal chegaraviy teoremasiga binoan $(1 - \alpha)^k$ ni $e^{-k\alpha}$ ga almashtirishdan boshlab, ishlamay qolishsiz ishlash vaqt tarqalishining vaqt intervallari sonida ifodalangan interval funksiyasiga ega bo'lamiz:

$$p(T < t) = q(t) = 1 - e^{-kt}.$$

Bu yerda k – ishlamay qolish sodir bo'lgan k- vaqt intervali.

Uzluksiz vaqt argumentiga o'tib ishlamay qolish ehtimolligi quyidagiga teng:

$$q(t) = 1 - e^{-\lambda t},$$

Bu λ –taqsimalanish parametri – vaqt birligidagi ishlamay qolishlarning o'rtacha soni, ya'ni ishlamay qolishlar intensivligi.

U holda ishlamay qolishsiz ishlash ehtimolligi :

$$p(t) = 1 - q(t) = e^{-\lambda t}.$$

Ishlamay qolishlar chastotasi :

$$a(t) = f(t) = \lambda e^{-\lambda t}.$$

To'satdan ishlamay qolishlar sxemasi va ishlamay qolishlar orasida ko'rsatkichli taqsimlanish vaqtida ishlamay qolishlarning o'rtacha vaqt teng:

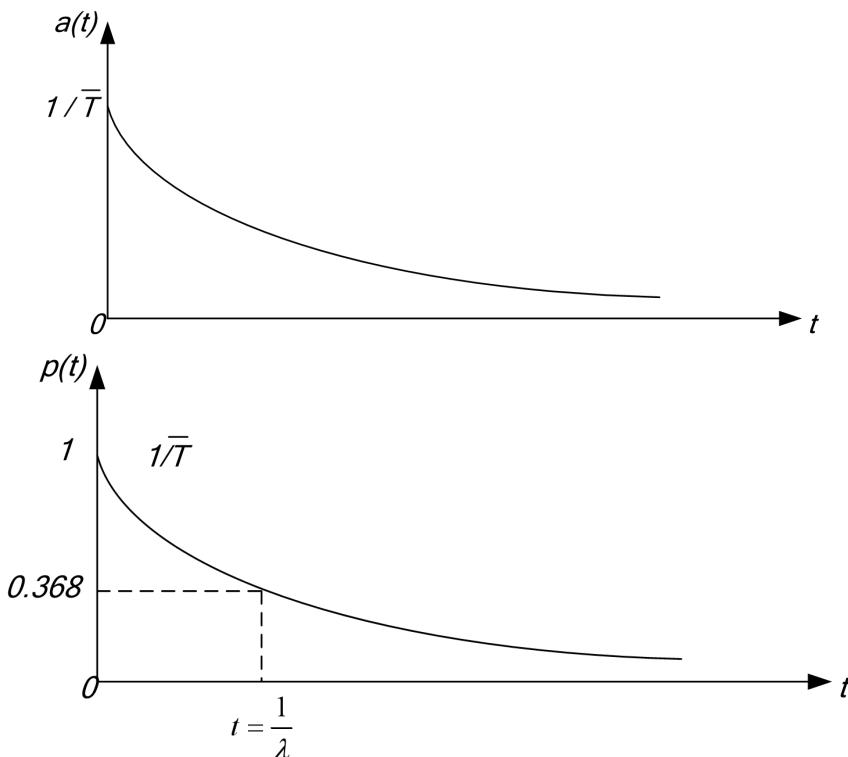
$$\bar{T} = \int_0^t f(t) dt = \int_0^t a(t) dt = \int_0^t \lambda e^{-\lambda t} dt = \frac{1}{\lambda}.$$

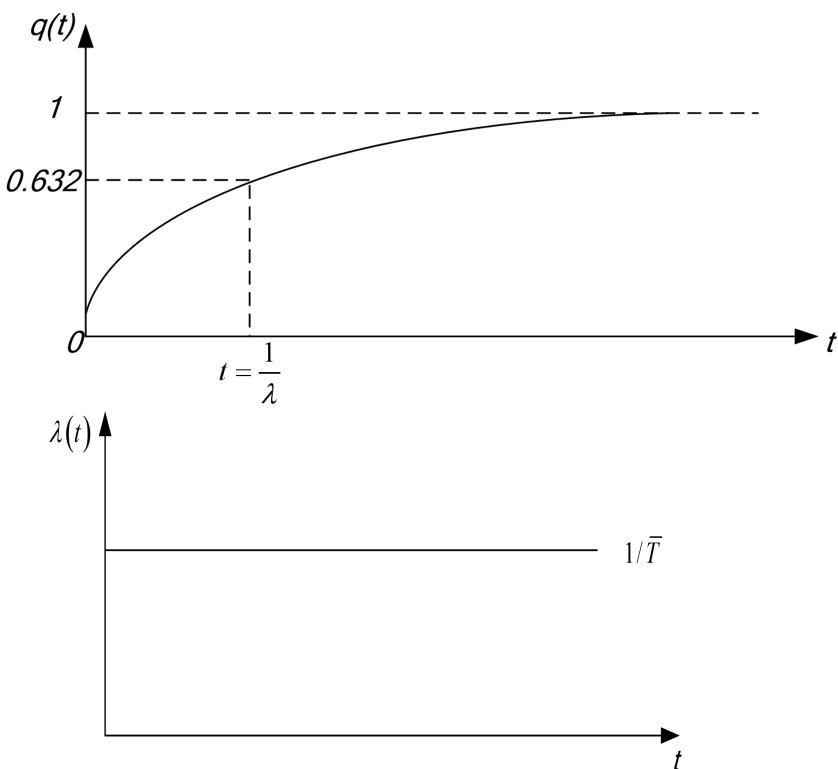
Mos holda, $\lambda = \frac{1}{\bar{T}}$; $D(t = \bar{T}) = \frac{1}{\lambda^2}$.

Ishlamay qolishlar intensivligi:

$$\lambda(t) = \frac{a(t)}{p(t)} = \frac{\frac{a(t)}{t}}{1 - \int_0^t a(t) dt} = \frac{\lambda e^{-\lambda t}}{1 - \lambda e^{-\lambda t}} = \lambda.$$

To'satdan ishlamay qolishlar modelining parametrlari vaqtga bog'liq quyidagi ko'rinishga ega :

3- rasm. To'satdan ishlamay qolishlarda ishonchilik ko'rsatkichlarining vaqtga bog'liqligi.

Shunday qilib, o'z vaqtida yegilgan qismlarni almashtirib kapital va profilaktik ta'mirlash amalga oshiriladigan tizimlarda, ishlamay qolishlarning boshqa turlari sezilarsiz ulushni tashkil qilganda, ishlamay qolish vaqtining asosiy taqsimlanishi sifatida eksponensial taqsimlanish qabul qilinadi, ya'ni jihozning to'satdan ishlamay qolishlari modeli eksponensial qonun bilan tasvirlanadi. Bu holda shuni esda tutish lozimki, $t = \bar{T}$ da

$$p(t) = e^{-\lambda t} = e^{-\lambda T} = e^{-\frac{1}{\bar{T}}} = e^{-1} = 0,368;$$

$q(t) = 1 - 0,368 = 0,632$ bo'lganligi tufayli, ta'mirlashlar va profilatika-siz ishlatish vaqtini jihozning ishlamay qolishlarsiz ishlash vaqtidan ancha kam bo'lishi lozim.

Muxokamalar. Stendda sinashlar markazlashtirilgan bo'ladi va yo zavodlar-tayyorlov-chilarda, yoki maxsus sinash markazlarida o'tkaziladi. Ular konstruksiyaning va texnologiyalarning kamchiligini topish, bu axborotlardan buyumlarning ishonchilikini oshirish uchun foydalanish imkoniyatini beradi. Stendda sinashlar zaif joylarni topish va ekstremal ta'sirlarni tekshirish bilan aktiv eksperiment o'tkazishga imkon beradi. Bundan tashqari, stendda tezlashtirilgan sinash o'tkazish mumkin.

Elektroenergetik jihozlarning ishonchilikiga to'g'risidagi axborotni yig'ish va qayta ishlash vositasida quyidagi vazifalar yechiladi:

- ishlamay qolishlarning sababini aniqlash;
- jihozlarning ishonchilikini limitlaydigan detallar va butlovchi qismlarni topish;
- ishonchilikning me'yordanadigan ko'rsatkichlarni o'rnatish va korrektirovka qilish;

- rejaviy –oldini olish ta'mirlar tizimini optimallash;
- ekspluatatsiyaning ishonchlilikka ta'sir ko'rsatadigan sharoitlarini va rejimlarini topish;
- ishonchlilikni oshirishning iqtisodiy samaradorligini aniqlash.

Yig'ilgan statistik axborotni qayta ishlash quyidagi algoritmga muvofiq o'tkaziladi:

- ◆ saylashning hajmini aniqlash;
- ◆ gistogrammalarni qurish;
- ◆ tadqiq qilinayotgan ko'rsatkichning taqsimlanish qonuni to'g'risidagi gipotezani ilgari surish;
- ◆ ishonchlilik ko'rsatkichlarining nuqtaviy va intervalbaholarini aniqlash;
- ◆ statistik gipotezalarni moslashtirish mezonlari yordamida tekshirish.

Hulosa. Elementlar va tizimlarning ishlamay qolishlar oqimining tahlili ko'rsatadiki, ishonchlilik nazariyasida intensivlik va ishlamay qolishlar oqimining parametri mos keladi, ishlamay qolishlar sodir bo'lishining eksponensial tarqalish qonunida esa intensivlik va ishlamay qolishlar oqimining parametri ishlamay qolishlarning intensivligi bilan mos keladi.

Ishlamay qolishlar oqimi oddiy, deb yo'l qo'yish hamma vaqt ham o'rinni emas. Shunchaki, stasionarlik sharti oldindan ishlab berishli tufayli ishlamay qolishlar, materiallarning eskirishi, tizimning har xil elementlari ishlashining turli vaqtdaligi tufayli bajarilmasligi mumkin. Ammo kichik vaqt oraliqlari uchun ishlamay qolishlarning qayta tiklanish vaqtлari jarayonlari stasionarligi to'g'risidagi taxmin to'la o'rinni.

Oqibat ta'sir (posledstvie) mavjudmasligi to'g'risidagi gipoteza esa haqiqatga kam o'xshashdir, chunki elementlardan bittalarining sekin-asta ishlamay qolishlarida ularning parametrler yomonlashadi, qo'shni elementlarning ish sharoitlari o'zgaradi, bu xizmat xususiyatlari ta'sir ko'rsatmay qolmaydi. Bular barchasi birgalikda ishonchlilikni kamaytiradi, ammo ishga yaroqlilikni yo'qotishga olib kelmaydi. Elementlardan bittalarining to'satdan ishlamay qolishlarida ham boshqa elementlarning ish rejimlari keskin o'zgarishi mumkin, ammo ishlamay qolishlar oqimi ta'sirsiz qoladi, bu vaqt juda kichikligi, va qayta tiklanishda barcha elementlarning ishlamay qolishlari bartaraf qilinishi tufayli. Shunday qilib, oqibat ta'sir mavjudmasligi to'g'risidagi gipoteza uzoq vaqt foydalaniladigan murakkab tizimning ishlamay qolishlari oqimi uchun, agar uning ishonchliligi birinchi ishlamay qolishgacha, yoki ko'proq uzoq vaqt davrida baholanayotgan bo'lsa, agar faqat oniy ishlamay qolishlar bo'lsa va asosiy birikmaning istalgan bitta elementining ishlamay qolishi butun tizimning ishlamay qolishiga olib kelsa, o'rinni.

Qolgan hollarda murakkab tizimning ishlamay qolishlari oqimi oqibat ta'sirli oqimdir.

Ordinarlikka kelsak, ko'pchilik hollarda bu taxmin, asosiy birikmaning istalgan bitta elementining ishlamay qolishi butun tizimning ishlamay qolishiga olib keladi va bunda, boshqa elementlar ishlamay qolish-qolmasligi ahamiyatsizligi tufayli, o'rinni.

Adabiyotlar:

1. Липкин Б.Ю., "Электроснабжение промышленных предприятий и установок", Учебник. -М.: "Высшая школа", 1980.

2. Кудрин Б.И., Электроснабжения промышленных предприятий. Учебник. -М.: Интермет Инжиниринг, 2005.
3. Қодиров Т.М., Алимов Ҳ.А., «Саноат корхоналарининг электр таъминоти», Ўқув қўлланма, ТошДТУ. -Т.: 2006.
4. Қодиров Т.М., Алимов Ҳ.А., Рафиқова Г.Р., Саноат корхоналари ва фуқаро биноларининг электр таъминоти. Ўқув қўлланма. ТошДТУ, -Т.: 2007.
5. Таслимов А.Д., Расулов А.Н., Усмонов Э.Г., Электр таъминоти. Ўқув қўлланма. Илм-зиё. -Т.: 2012.
6. Мамадалиев, Махаммаджон Ахмадалиевич. "ЭЛЕКТРОЭНЕРГИЯ В СИСТЕМАХ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ." International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING 4.2 (2024): 75-78.
7. Zakrullayevna, Zakirova Irodaxon, et al. "ELECTRIC DOWNLOAD DIAGRAMS AND SELECTION OF ELECTRIC ENGINE POWER." European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies 2.04 (2022): 33-37.
8. Yuldashev B. R. DIRECTIONAL RELAY-RESISTANCE RELAY MATHEMATICIAN DUALISM //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – Т. 4. – №. 2. – С. 107-110.
9. Абдурахмонов С. У., Азизов Б. Ё. СОВРЕМЕННЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И ИННОВАЦИИ //СОВРЕМЕННЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И ИННОВАЦИИ Учредители: Международный научно-инновационный центр. – №. 10.
10. TRANSFORMATORLARDA SODIR BO'LADIGAN FIZIK JARAYONLAR
11. MA Mamadaliyev - Educational Research in Universal Sciences, 2023Related articles
12. Zakrullayevna, Z. I., Ahmadaliyevich, M. M., Ugli, M. S. S., & Rahimjon, U. (2022). ELECTRIC DOWNLOAD DIAGRAMS AND SELECTION OF ELECTRIC ENGINE POWER. European International Journal of